

Параўнанні ў паэзіі Янкі Купалы і светапогляд паэта

В.А. Ляшчынская

Параўнанне з'яўляецца адным са спосабаў харкторыстыкі прадметаў і з'яў рэчаіснасці і як стылістычны прыём, заснаваны на вобразнай трансфармацыі граматычна аформленага супастаўлення, шырока выкарыстоўваецца ў мастацкай літаратуры для больш яркага, выразнага і вобразнага выказвання. В.І. Іўчанкаў адносіць параўнанне да тропа, "у аснове якога ляжыць стварэнне імплікацыянала шляхам супастаўлення аднаго дэнатата з другім з мэтай мастацкага апісання рэферэнта першага і рэалізацыі яго значэння" [1, 78].

У паэзіі Янкі Купалы параўнанне – адзін з самых ужывальных тропаў (усяго зафіксавана каля 1500 параўнанняў толькі ў вершаваных творах), а таму іх аналіз паводле тыпаў, месца і ролі ў мове паэта дазволіць выявіць адметнасць гэтага мастацкага прыёму ў сістэме вобразных сродкаў паэта і разам з тым дасць уяўленне аб індывідуальнасці стылю мастака і аб яго светаўспрыманні, светабачанні, паколькі параўнанне з'яўляецца носьбітам інфармацыі, з аднаго боку, аб адметнасці паэтычнай працы, а з другога – аб уяўленнях паэта пра свет, аб канкрэтна-пачуццёвым адлюстраванні ім рэчаіснасці пэўнага часу.

У вершаваных творах паэта прадстаўлены розныя спосабы выражэння параўнанняў і ўвядзення іх у кантэкст. Самыя распаўсядженыя сярод параўнанняў са злучнікамі ці злучальным словам (усяго адзначана 1370 выпадкаў), з якіх найбольшая колькасць са злучнікам **як** (941). Напрыклад: *Вольна, як вечер, / На ўсю старонку / З коласам колас / Пачне гамонку* (IV, 128) [2], *Ўсё прапала, згібла недзе, / Як сон, як туман* (I, 186), *Грай, мая жалейка, / Пей, як салавейка!* (I, 214), *Каб доля, як мак цвіце, зацвіла, / Каб каханне расло, як тианічка, / Каб мілы мяне мой верна любіў / I галубіў ў святліцы, як ічасце.* (V, 130), *Як брыльянты, гінуць росы / На зялёной сенажаці;* (III, 72), *Плыве шумліва, як рака, / Бяседа вольная такая ("На Куццю")* [3], *Мы жылі удваіх, / Як дзве рыбкі ў вадзе* (VI, 48), *Бачыш, начанька, як сажса* (III, 34) і інш.

Значна менш параўнанняў з іншымі злучнікамі: **бы** (31), напрыклад: *Ў серабрысты росы, / Бы ў брыльянты тыя, / Ты ўцвяці убор свой, / Шаты залатыя.* (III, 201), *Маеш голас, бы жалейку;* (III, 230), *Рукі моцны, бы са сталі* (IV, 271), *Сокам чырвоным наліты гранаты / Дружна, бы яблыкі, дрэва абслі.* (IV, 327), *Рад хат, бы курганаў.* (V, 161), *Зашумела, загуло, / Бы землетрасенне, На палесскае сяло Найшло утрапенне.* (V, 162) і інш.; **нібы** (29), напрыклад: *Нібы чолы ў соты з мёдам / Да свайго вулля, / Мы вяртаемся дадому,* (V, 147), *А унізе гнуўся лес да зямлі, / Нібы старац, гнуўся.* (V, 152), *Вось яна – цуд-дзяўчына мая, / Нібы казкі чароунай жар-цвет!* (IV, 155), *Развідніе сонца ночы, / Нібы казка, нібы цуд* (IV, 369), *На куче сядзіць багацце, / Нібы госць вядомы* (IV, 370) і інш.; **быццам** (14), напрыклад: *Янка рад, не рад, / А дыхнуць ані, / Быццам той скурат, -- / Круціцца ў агні.* (I, 109), *Як пачне сняжніца / Гурбы насыпаці, / Быццам маё ічасце / Навекі хаваці.* (II, 304), *Мае думкі, быццам кумкі, / Назаліцца любяць мне.* (II, 262) і інш.; **што** (3), напрыклад: *Бо яздок на ім, што бура, / З віхрам пойдзе ў перагонкі.* (IV, 291), *Не магу я цярпець, паглядаць, / Як іх сталасць знікае, што мгла;* (I, 22), *А вочы ў яго – што ў начніцы, / А руکі ў яго – чарауніцы.* (III, 219); **маўляў** (1), напрыклад: *Жыць кожны так будзе, мой братку, / Хто родну старонку палюбіць, / Маўляў добры сын сваю матку.* (II, 207).

Наступную ў колькасных адносінах групу складаюць параўнанні ў форме творнага склону назоўнікаў (усяго зафіксавана 301 параўнанне), напрыклад: *А рыцар маланкай садзіцца / На быстрага свога каня / I нікне у цемры паўночнай,* (III, 244), *Дажывае стара маці / Сірацінаю у хаце,* (III, 254), *А неба каменем маўчыць.* (III, 316), *Хачу лётаць /*

Птушкаю крылатай (IV, 256), *Стаяў перад будучым свечкай, / Якая згасае без следу;* (IV, 261), *Слёзы капалі расіцай,* (IV, 288), *Кроў лілася рэчкай* (IV, 332), *Цэлы век без перарыву / Гараваў, ракой пот үёк,* (III, 96), *Паўстае [Барысаў] з руінаў / Кветкаю ружсавай* (V, 202) і інш.

Значна менш адзначаюцца парапаўнанні ў форме парапаўнальнай ступені прыметніка що прыслоўя (26), напрыклад: *Ад халодных каменяў іх сэрцы цвярдзей* (IV, 48), *толькі ж мора / Маё ад дум тваіх святлей!* (III, 12), *Стане брату брат горш ката...* (III, 269), *Жудка, жудка / дым пажарны / Бухае уночы, / А жудчэй яшчэ у пана / Задымелі вочы.* (V, 84), *На чале на дзяўчым вянок -- / Ад скрынь золата, скарбаў мілей.* (II, 296) і інш.

Няшмат у паэта парапаўнанняў, выражаных парапаўнальнымі даданымі сказамі, напрыклад: *Выглядалі, чакалі цярпіва, / Як чакае з вайны маці сына,* (IV, 367), *У дроце, што памікс слупамі віўся густа ўдоўж, / Як бы напяты былі там людскія жэлы, / Гудзеў, заводзіў вецер, бы па дроце рэзаў нож;* (III, 292) і інш.

У адзінковых выпадках зафіксаваны парапаўнанні, выражаныя лексічна (пры дапамозе слоў падобны, роўны), напрыклад: *Падобная ў полі нязжатаму коласу, / Змагаца прымушана [удава] з зменным жыццём* (I, 136), *Дзе ты, любая дзяўчынка, / Роўная цвяточку,* (III, 54), *Вочы вырвалі ёй, сонцу роўныя,* (III, 159), *Яе ічочки – роўны ў сонцы / Цвету-ружы ля аконца;* (II, 173) і інш.

Зафіксаваны адзін выпадак выражэння парапаўнання назоўнікам з прыназоўнікам: *Царскія слугі б'юць іх [людзей], страляюць, / І сваіх брацяў за сабак маюць.* (I, 129).

Адзначаеца ў паэта даволі частае выкарыстанне парапаўнанняў, пабудаваных не на супастаўленні, а на супрацьпастаўленні аднаго прадмета другому (паводле тэрміналогіі паэтычнага сінтаксісу – прыём адмоўнага паралелізму), узятых у аўтарскі арсенал вобразных сродкаў з вуснай народнай творчасці. Напрыклад: *Не дубок пры ніўцы ў гаі, / Не ў лузе лілейка, – / Малады тут засядзе / З сваёй дабрабезайкой.* (II, 110), *Не дубы скрыпяць / Сукам, лісцямі, – / Два байцы-смяльцы / Ненавісцямі.* (II, 331) і інш.

Розныя паводле структуры тыпы парапаўнанняў закліканы ў паэта ствараць вобразы, выклікаць нечаканыя асацыяцыі, нетыповае ўяўленне. Паводле семантыкі парапаўнанні адлюстроўваюць жыццё селяніна канца XIX – пачатку XX стст., а таму з’яўляюцца люстрам яго светаўспрымання, светабачання, заснаванага на канкрэтна рэчавых асацыяцыях,

Так, найбольш колькасна ў парапаўнаннях скарыстаны назвы бытавых прадметаў, якія акружаюць чалавека (блін, волас, зярняткі, калода, камень, кін, колас (каласок), крыж, ліст, нітка, нож, пацеркі, поле, ралля, свечка, слуп, сноп, стружкі, сцяна, тапор, хата, човен, шпалы і інш.). Напрыклад: *Стары човен, як карыта, пазірае горка.* (V, 188), *Поле роўнае такое, / Бы стол габляваны,* (V, 195), *Слупам вочы сталі,* (V, 28), *Ралля падсохла, мяккай стала воўнай,* (V, 127), *Пасыпаліся дробныя зярняты / Ў раллю, як пацеркі янтарны,* (V, 128), *Там-сям човен вузкі, / Нібы дамавіна,* / *Прасунецца ў грузкіх / Катлінах-багнінах* (V, 160), *Як блін, поле ляжыць.* (I, 265), *Было цёмна, як у вуллі, –* (VI, 87), *Гадзіны ўтоцца вяроўкай ля ног,* (VI, 68), *Гудзі гармошкай, як кадушкай, / Як бізуном гудзе аконам.* (VI, 142), *На горкай асіне, бы кнот, / Хістаўся нябожчыкаў сын...* (IV, 30), *Жаліць [хмара] душу, як нахром.* (IV, 57), *Ляжыць труп, як крыж на мяжы...* (IV, 30) і інш.

Як правіла, лексемы ў парапаўнаннях з назвамі канкрэтных прадметаў не паўтараюцца, а самі парапаўнанні вобразна прадстаўляюць і характарызуюць у асноўным канкрэтныя прадметы, выклікаючы разнастайныя асацыяцыі, удакладняючы ўяўленне, даючы ім ацэнку (галіны – як крыжы, росы – як брыльянты, бульба – як арэхі, бурачок – як цвек, абрус – як ануча, скіба – як стружка, гранаты – бы яблыкі, хата – як палац, палац / капліца – як астрог, зярняты – як пацеркі, рэйкі – як струны і інш.).

Назвы псіха-эмацыйнага стану чалавека, абстрактныя паняцці ўспрымаюцца таксама праз парапаўнанне з канкрэтнымі прадметамі, напрыклад: *Жыццё кіпіць, як у гарышку.* (V, 115), *Цэлы свет у вачах / Калаўротам ходзе* (II, 39), *За ўспамінам успамін / У грудзі лезе, як той кін.* (IV, 15), *Душа ажно тлее, як свечка з грамніц.* (IV, 41), *Паціху толькі ў вёсках людзі / Маркомна гутарку вялі / Аб крыўдах тых, што ім на грудзі / Праз пана каменем ляглі.*

(V, 104), Сэрца маеш, як гэты цагляны парог, / I душу – як скляпоў гэтых сховы. (V, 75), I прынясі мне волю сільную, як сталь! (V, 133), А сэрца, як ліст той на грущицы, / Трасецца, (I, 45), На думках братніх, як на скрытцы, / Ты песні выгалаасае! (II, 93) і інш.

Пачуці злосці, крыўды, нянявісці і да т.п. парапоўваюча юца традыцыйна з змяй (словы змяя, вуж, вужсака). Напрыклад: Расла ў ім помста, як змяя, (V, 108), К праудзе ўвагі не знае, не чуе, / Як змяя, чалавечая злосць. (II, 288), Як вужсака, калісі і я віуся ў жальбе; (III, 28), Бяда звілася вужам... (V, 143) і інш.

Асабліва многа парапанняў, лексічнымі напаўняльнікамі якіх выступаюць:

найменні жывёл, насякомых, напрыклад: Працую, як той **вол** рабочы, (I, 17), А я чахнуў, бядак, галадаў, мёрз, як **воўк**, (I, 43), Снуюцца людзі, як **жывёла**, / Ў ёрмы ўзы нагінаюць, (III, 279), Кавалі яго [Т. Шаўчэнку], як **звера**, ланцугамі (II, 80), Сонца смяеца, як **змей**. (III, 71), На цэлы свет з пагардай / Дзікім глядзіць **казлом**, (I, 26), Вый, як **ваўкі** на каляды. (VI, 70), Засядзь **клапом** пад трамай, (VI, 77), Людзей з'ядае [гарэлка], як **конь** сена. (VI, 125), Абвіуся [холад] **гадзінай** халоднай, (VI, 125), Галовы людзі **пахілішы**, / Зямлю **каталі**, як **краты**, (III, 127), I людзей, што ў трудзе, бы **мурашкі**, / Плечы **гнуць**, як братоў бы тулуі, (I, 157), Як мёд **пчала** збірае рунна ў соты, / Збіраем скарб з зямлі ў з-пад зямлі. (IV, 355), Ахвотай і надзейай дужы, На дзеле ж слабішыя ад **мухаў**. (VI, 132), Мы ляжым, як **мядзведкі**, (II, 334), Як **мядзведзь** ты спіш, бядак, (II, 325) і інш.;

найменні дрэў, раслін, напрыклад: Я ж адзін, як над рэчкай **варбінка**, / Буду жыць і цябе ўспамінаць. (I, 204), і павыраслі ж сыночки ... / Як дубы ў полі (“На Дзяды”), Я тут – сам – адзінок, / Як бы той **каласок**, (III, 93), Дзве сястрыцы жылі, / Як забытыя ў лесе **каліны**; (IV, 113), Народы хіне, як **калоссе**, (III, 219), Ён жыві, як **кветка** на мяжы, / Якую хвоішча дождж і град. (III, 262), Ты зжылося з намі, бацькаўскае слоўца, / Як бы **корань** з дрэвам, (II, 209), Як той лес, жсаўнер / Ля жсаўнера стаў (“Ой, вяду бяду”), Валасы, нібы лён, а сам стройны такі. (I, 408), I дзяўчына – як **цвет рож**, / Як **лілея**, так, так! (IV, 61), Кветка-папараць абходзе, зацвіла, як **мак**, прыгожа, (III, 38) і інш.;

найменні птушак, з якіх найбольш часта адзначаецца родавая намінацыя: 29 разоў у парапаннях зафіксаваны лексемы **птушка**, **птах**, напрыклад: **Птахам** свабодным пад зорамі / Лётаў бы шпарка над светам, (II, 240), Нясецца, як **птушка**, ўдалъ думка мая; (II, 198), Плаваюць [цеплаходы], бы тыя / Лебедзі ў азёрах, (IV, 326), Нібы **курыца**, ў цьме / Квокчышы ды кудахчыш. (IV, 341), **Птушку** з выраю буду, / Пеци зязюлькай пачну, (II, 104), Пішчы там, як **каня** ў пагоду; (VI, 70) і інш., а назвы розных відаў птушак у парапаннях дапамагаюць выявіць уважлівасць і назіральнасць чалавека, які традыцыйна волю атаясамліваў з птушкай, арлом, сокалам, напрыклад: **Птушкай** бы ляцеў, ляцеў / Весела, разгонна, (II, 261), Любіў [С. Палуян] даль светлага прыволля, як **арол**, (II, 224), Як **сокал**, і я б мкнуўся да зор: / Там сонца, раздолле, простор; (II, 237), **Сокалам** бы вольным / Паляцеў ў свет гэты, (I, 236), добры спеў (верш, песню, думку) – з салаўём, напрыклад: I запеў бы там песню, эй, думу сваю, / Нібы той **салавейка** ў цёмным бары, (I, 243), зло, варожасць – з ястрабам, груганамі, напрыклад: Чэхаславакію, як **ястраб**, раскляваў [Гітлер] на часці, (IV, 385), Прыноў стары зводнік, дзяўчынку адбіў; / Як **ястраб** з голубкай, так цешыца ўволю, / Паганячы славу – дзяўчочую долю. (III, 186), Як над **касцямі груганы**, / Крумцяць чужынцы, (IV, 51), бесклапотнасць – з верабейкам, напрыклад напрыклад: Так бы весяліўся, / Пеў аб ічасці песні, / Як той **верабейка** / Ў садзе на чарэшні. (I, 236) і інш.

Прыродныя з’явы ва ўсіх сваіх прайленнях непарыўна складаюць умовы жыцця селяніна-беларуса, пра што сведчаць узятыя з народнай мовы парапанні, якія выклікаюць канкрэтныя слыхавыя, зрокавыя, тактыльныя вобразы і канкрэтныя ўяўленні, напрыклад: **Рантам**, як **гром**, стрэл раздаўся, – (I, 33), Будзь смелым, як **вецер**, (III, 208), **Ва ўсіх ічасціх на твары** **вясёлкай** гуляе (I, 303), Па сэргу б’е, як дождж па шклянай шыбе ў халады, (IV, 24), Як дзве зоркі, яе вочы, (V, 81), Няхай **маланкай** смык паедзе, (VI, 142), **Казкі-байкі** ліоцца **крыніцай**. (II, 140), Адзін ён між імі, як **месяц** высокі (IV, 469), **Крыўда-ведзьма** незмянліва / Заліла, як **мора**. (II, 211), Канаў нам на вочы яблыневы цвет, / На нас валіўся, як **снег** былы, (V, 131), Дзе ў кветках луг ірдзеў, як **неба** ўноч ад зор. (V, 131), Мы зложым

песню, зложым сказ, / А так агністы, як пажар, / А громкі так, як грому ўдар. (IV, 50), Як боб, буйныя слёзанькі з яе вачэй / Пасыпаліся на магілку градам, (V, 124), Ўся сама – як сонца, (III, 46) і многія іншыя.

Чалавек і прырода ў паэзіі Янкі Купалы нераздзельныя, што асабліва выразна выяўляецца пры аналізе суб'ектаў і аб'ектаў парапінання, паколькі чалавек парапіноўваецца з прыроднымі з'явамі і наадварот, выступаючы то як суб'ект, то як аб'ект. Парапінаем, напрыклад: Як асінавы лісточак, / Ўесь трасеца [Сцёпка], горб на спіне. (I, 369), Ажно ў вёску ён дарожскай / Прэцца, як маланка (“Едзе Янка ў поле”), А ўся [Зося], як малінка, як кветка жывая! (V, 42), Людзі гінулі, як мухі, (V, 207), Твар мела святлісты, як неба узор, (II, 219), Якnoch на пакровы, – сам чорны і сэрца; (V, 45), Уцякаюць паны-ляхі, / Бы з пажару пацукі, (IV, 368), Як вецер, як птушка, дзе сонца, дзе зоры, / Так рвеца, нясеца ўдаль думка мая; (II, 197), А байкоў, як зор на небе, / Як пясчын у моры! (“Засвяціла ясна зорка...”), Навяртаюцца на вочы / Слёзы, як раса, (II, 270), Сын здароў будзе, як рыба ў вадзе, (V, 55), Пакахай мяне, дзяўчынка, / Як рыбкі ручэй! (II, 298), I павыраслі ж сыночкі ... / Як сасонкі ў боры (“На дзяды”) і Сонца сэрца яго растаніла, як льдзіну (“Чараўнік”), Мой сад калодамі абведзен мёдных пчол, / Што гаманіць, як неўгамонныя музыкі, (IV, 21), Ляжыць трупам трава, як народ на вайні, (I, 311), Княжацкі бор шумеў пакутна, / Як нашы песні таго часу, (IV, 302), Лятаючы скігліць чайка, Бы па дзецих плача; (IV, 471), Стара-старая ліпа, / Паважная, як сваця. (I, 65), Слёзамі дожджык пальеца на грудзі, (IV, 357), А noch сее скрэзь туманы, / Золь, слату, як слёзы (“На Дзяды”), Блішчэла нясмела раса, як сляза, (III, 62), Тырчыць ігруша, як сухотнік, (IV, 39), Расце бярозка сярод поля, / Ўдалі ад лесу, сіратой, (III, 317) і інш.

Нярэдка ў паэта адна і тая ж лексема пайтараецца ў розных парапінаннях, але гэта ніколікі не знікае яе вартасці ў стварэнні вобразаў, пры апісанні людзей ці падзей. Гэта звязана з тым, што розныя суб'екты для парапінання, розны кантэкст кожны раз па-новаму робяць успрыманне парапінання свежым, вобразным. Напрыклад, ужыванне назоўніка мак, як можна меркаваць паводле колькасных дадзеных, сведчыць, што для паэта мак – адна з прыгажэйшых кветак (з іншых упамінаецца ружа, лілія (лілея), васілёк (vasil'čak), званок, румянка, але ў парапінаннях толькі мак, лілія і ружа). Магчыма, гэта звязана з яе колерам, але хутчэй за ўсё, што гэта свая, звычная і найбольш вядомая кветка-расліна, таму з ёю паэт парапіноўвае прыгожую дзяўчыну: Наталька ў вёсцы між сваімі / Найпрыгажэйшай была, / Грудзямі, ішчокамі, вачыма, / Як мак, між макамі цвіла. (V, 101), Яна [Лунянка], як мак, цвіце ў красе, (VI, 169); маладога князя: Князь і молад, і прыгож, / Як у садзе мак, мак, (IV, 61), прыгожага і разумнага сына: Як жа ў разум убярэцца / Твой сынок, як мак у цвет (“Матцы”), сцягі: Сцягі ўзвіліся, як макі, чырвона... (IV, 340), Сцяг ля сцяга ўеца, / Як на градах мак чырвоны (IV, 270), кветку-папараць: Кветка-папараць абходзе, зацвіла, / Як мак, прыгожса, (III, 38), долю: Каб доля, як мак цвіце, зацвіла, (V, 130).

Акрамя таго, лексема мак у парапінаннях рэалізуе і другое значэнне – ‘насенне гэтай расліны’. І тады зноў парапінанне дапамагае ўзмацніць вобразнае успрыманне, выклікаць новыя асацыяцыі, напрыклад, мноства магіл: Не бачыш тых магіл, што путы родзяць, / Магіл, рассеяных, як мак, табой, (III, 131), мноства зор: Тонуць думы ў спакой трывожна-святым, / Над зямллёй распльываюцца з сумнай цямрыцай / Аж да высі, што макам мігціць залатым – / Мільнамі зор без канца, без граніцы. (III, 213).

Адметнасць купалаўскіх парапінанняў у іх “прыземленасці”, прывязанасці да звычайных з'яў, канкрэтных рэалій жыцця. Але па-майстэрску ўведзеныя ў тэкст, яны служаць трапнай і вобразнай аналогіяй да таго, пра што піша паэт. Нярэдка гэта звязана з спалучанасцю парапінанняў, метафор і эпітэтаў, калі адно другое ўводзіць, працягвае, дапаўняе, узмацняючы ўздзеянне, тлумачачы, падкрэсліваючы навізну і вобразнасць успрымання. Напрыклад: Бы срэбрам выснутую ніць, / Ункуку думкі дзед снуе. (IV, 313), Адзіноцтва ж, як здань, / Мігациць уваччу, / Ля пасцелі вужсакаю / Корчыцца! (III, 238), У сэрцы глухі жаль, як рана, цвіце (III, 186), Прызыў мне, як пяцля, ўжо на шыі вісей... (III, 29), Ляжыць, уеца ў бел-свет, як вужсака, / Стары, утоптаны вякамі шлях, (III, 248) і інш.

Спалучанасць розных тропаў асабліва выразна выступае ў паэта менавіта пры ўжыванні параўнанняў, і тады выступае механізм працэсу трапеізацыі ў параўнанні. Напрыклад:

*Бяссільна народ свой пытаю,
Абняўшы пахілены крыж:
– За што ты ад краю да краю
Магілай жывою ляжыши?* (III, 120).

Страфа люструе састаўны троп, які ўключае метафарычнасць і вобразную супастаўляльнасць. Параўнанне выражана творным паравальнім. Хаця параванніе двухчленнае: у ім прысутнічае суб'ект (*народ*) і аб'ект (*магіла*), але ў пэўным мікракантэксце яно носіць выключна вобразны характар, мае вобразны змест. Паэту важна перадаць свой боль, свае перажыванні, індывідуальна-аўтарскі погляд, выражаны падабранымі ім словамі, на нязменнасць, мёртвае жыццё ў родным краі. Як і ў цытаваных радках верша “Пад крыжам”, у апошній строфе фіксуецца параваннне, лексічным напаўняльнікам якога з’яўляецца слова той жа тэматычнай групы, што і магіла:

*Пытаю жывых назаліста,
Чакаю, адказ ці бяжысьць...
Маўчыць, як дамоўка, ўсё чыста...
Пракляцце – і тое маўчыць.* (III, 122).

У прыведзеных прыкладах, як і многіх іншых, падабенства двух паняццяў (ад абстрактнага да канкрэтнага) заснована на рэальных вобразах быту сялянства. Словы *магіла*, *дамоўка* сімвалізуюць нязменнасць, бяздзейнасць, амярцвелаць жыцця.

Большасць параванняў паэта, як можна было заўважыць, простыя, але нярэдка яны ўскладненыя ці разгорнутыя, каб перадаць чытчу сваё ўяўленне аб прадмете, каб выклікаць адэ作风атнае ўражанне. Напрыклад: *Ляціць наш Юрка, як здань, белы, / У сенцы, ў дзвёры валиць штурмам, / Як ліст ад ветру, дрыжысьць цэлы; / Убег у хату, дух не змене, / Як бы у чортавай быў жмені.* (II, 29).

Характэрна для паэта і ўжыванне прыёму нагнятання, ці ампліфікацыі, для ўзмоцненага ўздзеяння на чытчу і для перадачы эмоцый, пачуццяў аўтара, напрыклад: *Зналі адно толькі, / Што чыгунка трэба, / Як даждж на пасевы, / Як да стравы хлеба.* (V, 184); *Бяліся, наша палатно, бяліся, / Як дзень, як месец бледны, бела, / Як бела малако ў глянянай місе, / Як та саломінка паспела!* (V, 127), *I, як маланка, як страла, / Ў агонь, як ёсць, жыцьцем зваліўся [галубок]...* (II, 183), *Лажыцца ў раллю, зярняткі, спаткі, / Накрыцца пасцілкай-скібкай, / Пасля збудзіцесь, выгляньце з краваткі, / Як воўна – густа, як дзень – шыбка!* / *Расціце высака, расціце буйна, / Як гэта пушча за дарогай!* (V, 128), *Як асенняя нач, як туман, / Цёмны сам, цёмна ў хатцы крывой;* (*I, 293*), *Стай [воўк], як калода, як слуп* (II, 164) і інш.

Нярэдка параваннне суб'екта і аб'екта ідзе не па адной прыкмете, а дзвюх і болей, даючы ўсебаковую характарыстыку-вобраз. Напрыклад, гаворачы аб творах Дуніна-Марцінкевіча, паэт падкрэслівае іх няскончанасць, жывучасць параваннем з крыніцай і нечаканасць, шматлікасць – з небам, прыроднай з’явай (фразеалагізм *як з неба*): *I песню за песняй парадкам / Пусціў, як жывую крыніцу: / Пасыпалісь, проста як з неба, “Дажынкі”, “Гапон”, “Вечарніцы”* (II, 207). Лаканічна, вобразна паэт з дапамогай параванняў дае ўсебаковую характарыстыку хлопцу – прыгожы, моцны, і тым зменам, якія з ім адбыліся ў сувязі з хваробай – стаў худы, маўклівы:

*Малец – як лялька, кратячы, як дуб,
Прызыў падходзіў на лета, –
Высах, як шчэпка, стаў ціхі, як слуп, –
Песня няспетая спета!* (V, 54).

А пра сілу нуды можна даведацца ў сувязі з тым, што яна ўсё перамагае, нават калі:

*Будзь ты дуж, як вада,
Як жалеза цвярды, –*

*Калі ж нойдзе нуда,
Ты не зможаш нуды! (I, 31).*

Параўнанні ў паэта могуць быць сродкам выражэння іроніі, напрыклад: *Сядзьце ціха, сядзьце мірна, / Як мак з макам – так абырына, (VI, 80), Сядзьце роўна і пакорна: / Як калоды – так праворна, / Як у тні клін – так свабодна. (VI, 81)*, жарту: *Свеце месяц, свеце, / Як дзюрка ў сярмязе; (I, 353), Свеце месяц, свеце, / Як лысіна ў пана; (I, 354).*

Майстэрства паэта выяўляеца не толькі ў выбары трапных, вобразных параўнанняў, суб'екта для параўнання, але асабліва ва ўменні кампанаваць параўнанні з іншымі моўнымі адзінкамі: як правіла, яны падаюцца ў спалучэнні з рознымі вобразна-выяўленчымі сродкамі, якія разам складаюць сістэму, абумоўленую сэнсам, ідэйна-вобразнымі сувязямі ўсяго твора. Для ілюстрацыі прывядзём першыя строфы верша “Забытая карчма”:

*Павыбітымокны, сарвана страху,
Паўлазілі ў гліну вуглы,
Абдымлены комін тырчиць, як вяха,
Як здань, вызірае з імглы.*

*Стайць, як абскубаны зверам шкілет,
Забытая светам карчма,
Начніцы пяюць ёй магільны прывет,
Галубіць пракляццямі цьма.*

*Разбітая напал калісь перуном,
Асіна ўздыхае над ёй,
Калыша, матае кастыльным галлём,
Шыпіць, ўздыхае змяей.*

*Як вісельнік, звісла галіна адна,
Бы цэпам, жалоце ў камель,
І сведчыць, што некалі, вельмі здаўна,
На гэтай галіне...
Як шимель,
Шумела, гудзела карчма усю ноч,*

Толькі ў чатырох строфах верша зафіксавана сем параўнанняў, якія ўключаюць метафары, эпітэты, што ствараюць вобразны малюнак забытай карчмы і “разбітай напал калісь перуном” асіны над ёй.

Сярод значнай колькасці ўстойлівых выразаў, скарыстаных у паэзіі Янкі Купалы, нямала зафіксавана фразеалагізмаў-параўнанняў, якія выяўляюць агульнамоўныя здабыткі і аўтарскую адметнасць іх адбору і ўжывання. Напрыклад: *I б'юся ж напрасна, / Як рыба аб лёд, (I, 100), I права даю для ўсіх разам / Пладзіцца, як маку зярняты, (IV, 140), Генералаў і князяў, / Як той гразі, (IV, 33), Голы, як той кол (II, 327), Селі макам усе тыя, / Што нас, вольны люд, / Не шкадуючы памяяў, / Аблівалі тут. (V, 146), Дзень і нач, як лунь, таўкуся, / Як у пекле Марка! (III, 234), Вечер і хмара дахаты / Просяцца, лезуць смалой (IV, 58), I горад вырас, як з замлі, (V, 115) і інш.*

Аналіз параўнанняў у мове паэзіі Янкі Купалы дае падставы зрабіць вывад, што яны – неад'емны, колькасны і якасны значны элемент у структуры яго паэтычных твораў, што параўнанні складаюць індывідуальна-творчую адметнасць яго стылю, а вобразныя асацыяцыі паэта абумоўлены найперш яго светапоглядам, зместам, задачамі твора і пэўнымі ідэйна-вобразнымі сувязямі з часткай кантексту ці ўсім творам.

Abstract

The author analyzes comparisons (as the means of figurativeness of poetic speech and knowledge of the outlook) in the works of Yanka Kupala.

Літаратура

1. Ивченков В.И. Лингвистика тропов Юрия Казакова. – Мин.: УП “Ред. науч.-метод. журн. “Пачатковая школа”, 2002. – 112 с.
2. У дужках указваецца том і старонка твора па выданні: Янка Купала. Збор твораў, у сямі тамах. Т. 1 – 6.– Мин.: Навука і тэхніка, 1972 – 1975.
3. У дужках указваецца назва твора, які не ўвайшоў у названы збор твораў.

Гомельскі дзяржаўны універсітэт
імя Францыска Скарыны

Паступіў у друк 25.08.03